

ROOISE STREKEN 5

Carnaval: van Germaans lentefeest tot papbuiken

Een feest vol symboliek: van elfjes tot de buxusmot

Oorsprong van 'ons' Carnaval

Het Brabantse en Rooise carnaval vindt haar wortels in het Germaanse lentefeest. Gemaskerd en met veel lawaai werden de boze wintergeesten verdreven. Bij de kerstening van de Germanen in deze streken heeft de katholieke kerk dit feest veranderd in een christelijk feest. Het werd 'carnaval' genoemd waarbij de naam mogelijk verwijst naar 'carne vale'. Dit is Latijn voor 'vlees vaarwel'; in de vasten mag immers geen vlees gegeten worden. De gelovigen mochten een paar dagen flink feest vieren, eten en drinken voordat de veertig daagse vastentijd voor Pasen begon. Het werden ook een paar dagen waarop de bevolking haar frustraties kon uitleven over alles wat mis was in kerk en samenleving, maar waar zij geen of nauwelijks invloed op hadden. De autoriteiten mochten op een spottende manier te kakken worden gezet. De samenleving werd hiervoor een paar dagen op z'n kop gezet. Rang en stand vervielen, allen waren – voor een paar dagen – gelijk. De meester werd knecht en de knecht meester. Het getal 11, hét carnavalsgetal - twee gelijke streepjes - drukt deze gelijkheid uit. Dit was ook al het gekkengetal bij de Germanen. Zij geloofden namelijk dat degene die door een elfje gebeten werd knettergek werd. Het christendom, dat niet aan elfjes doet, heeft dit overgenomen. 11 was een vreemd en gek getal, ingeklemd tussen de 10 als het getal van de perfectie- denk bijvoorbeeld aan de 10 geboden en het heilige getal 12, denk bijvoorbeeld aan de twaalf artikelen van het geloof. En, toeval of niet, het woord 'gekkengengetal' bestaat ook precies uit 11 letters.

Behalve de verklaring van carnaval als zijnde afgeleid van 'carne vale' bestaat er nog een andere. In plaats van Germaans zoude oorsprong ook Grieks kunnen zijn. Het woord 'carnaval' zou dan komen van 'carrus navalis' oftewel scheepskar. De Grieken vierden eind februari een driedaags feest ter ere van Dionysus of- in het Latijn- Bacchus. Een afbeelding van deze god van de wijn, landbouw, vruchtbaarheid, plezier en dans werd dan op een scheepskar rondgereden. Die scheepskar werd ook wel 'narrenschip' genoemd omdat op het schip dan narren of zotten meereden, grappenmakers die overal de draak mee staken en iedereen voor de gek hielden. De kerk zag uiteraard niets in dit feest vanwege 'de overgave aan de vleselijke, aardse, lusten'.

Dionysusfeest met een scheepskar – carrus navalis- afgebeeld op de rand van een Grieks bord. De carnavalsoptocht schijnt hierin haar oorsprong te vinden.

Omdat het uitbannen van dit feest een schier onmogelijke klus bleek koos de kerk eieren voor haar geld en verbond het aan de vastenperiode.

Aangezien beide verklaringen veel parallellen vertonen en niet de Grieken maar de Germanen vroeger in Rooi rondliepen wordt voor onze contreien de verklaring van het Germaanse lentefeest als meest waarschijnlijk aangehouden.

Oude tradities in een modern jasje

Het huidige carnaval zit nog vol met deze oude symboliek en tradities. Zo is het niet voor niets dat de Prins bijgestaan wordt door de Raad van 11 en dat de festiviteiten meestal om 11 minuten over het halve of hele uur beginnen. Dat de samenleving en de machtsverhoudingen op z'n kop gezet worden blijkt nog steeds door bijvoorbeeld de symbolische sleuteloverdracht van de autoriteiten aan Prins Carnaval. In de verschillende 'buuts' en in de optochten worden op een spottende manier straffeloos de misstanden in de eigen samenleving aan de orde gesteld. De verantwoordelijke geestelijke en wereldlijke autoriteiten worden daarbij geenszins gespaard, integendeel zelfs. Het carnavalsfeest eindigde bij de Germanen met een groot lentevuur. Nu is er op de dinsdagavond in Rooi nog steeds een vuur op de Rooise Markt. Carnaval is dan voorbij en Willemke Pap, het symbool van de Rooise carnaval, wordt dan – net zoals Knillis in Den Bosch- plechtig verbrand. De volgende dag, de eerste dag van de vasten, Aswoensdag, kan men in de kerk een askruisje halen. Het is de bedoeling dat dit symbolisch de mensen, na al dat feesten, naar de alledaagse werkelijkheid terugbrengt. De priester doet dit met de woorden '*gedenk dat gij van stof zijt en tot stof zult wederkeren*'. De as van het askruisje was van de verbrande pop of van de weer verzamelde en verbrande buxusblaadjes die elk jaar met Palmpasen aan de kerkgangers uitgedeeld worden om bij een kruisbeeld te steken. Echter, voor zover deze traditie nog bestaat is de kans waarschijnlijk groot dat de buxusmot wreed hieraan een einde maakt. Het halen van een askruisje heeft door de ontkerkelijking ook nogal wat aan populariteit verloren. Veel carnavalsvierders gaan op woensdag, al dan niet bewust, liever haringhappen. Echter dit heeft ook christelijke wortels. Tijdens de vasten, iets wat tegenwoordig ook niet meer zo populair is, mag geen vlees gegeten worden. De kerk maakt hierbij echter een uitzondering voor het vlees van vis.

De verbranding van Willemke Pap in 2018. Vaak wordt op Carnavalsdinsdag een pop verbrand ten teken dat Carnaval voorbij is. In Rooi is dit Willemke Pap – de pap is dan op-, in Den Bosch is dit Knillis. Soms wordt de as van zo'n pop gebruikt voor de askruisjes op Aswoensdag.

Verboden en opnieuw begonnen

Het carnavalsfeest is na de Tachtigjarige Oorlog verboden door de protestantse overwinnaars. Protestanten doen niet aan carnaval. Voor hen was en is dat ook niet nodig want zij 'protesteerden' in de 16^e eeuw al tegen de toenmalige Spaanse autoriteiten en de misstanden in de katholieke kerk. Dit deed men niet met het carnavalsfeest maar met een heuse oorlog. Zij hoefden als overwinnaars niet meer te protesteren want zij waren al de nieuwe geestelijke en wereldlijke autoriteiten. En protesteren tegen jezelf doe je niet. Uiteraard waren zij er ook niet van gecharmeerd dat de katholieken in het Zuiden protesteerden tegen hun protestantse overheersers. Zij konden als serieuze gelovigen ook weinig gevoel en begrip opbrengen voor het ludieke en het spottende van het carnavalsfeest. Hier komt nog bij dat de carnavalsvierders vaak onherkenbaar verkleed waren. Zo mocht men zich in het openbaar niet vertonen. Met een beetje goede wil kan men hier een soort vroegtijdig boerkaverbod in zien. De autoriteiten kortom vonden carnaval maar niks en verboden het simpelweg. De Fransen maakten een einde aan dit verbod om carnaval te vieren in de Napoleontische tijd (1794-1815), toen zij een einde maakten aan de onderdrukking van de katholieken in ons land. Het carnavalsfeest herstelde echter in de 19^e eeuw heel moeizaam omdat de katholieke kerk, na bijna twee eeuwen onderdrukking, gesteund door de bevolking aan een enorme revival begon en vooropliep bij de emancipatie van de Brabanders. Hiertegen was protest, ook al was het carnavalesk, ongepast. De kerk maar ook de wereldlijke autoriteiten, bang voor onzedelijkheid, dronkenschap en

vechtpartijen stimuleerden dit ook geenszins. Integendeel zij probeerden carnaval op alle mogelijke manieren te verhinderen en hun invloed op de samenleving was zo groot dat hen dit grotendeels lukte. Pas in de twintigste eeuw, een beetje beginnend in de jaren dertig, maar in een stroomversnelling na de Tweede Wereldoorlog duikt het carnavalsfeest weer op in onze contreien. In de jaren 50, als vooral het kerkelijk gezag begint af te nemen, worden weer overal carnavalsfeesten voor de bevolking georganiseerd. Daarvoor waren er ook wel carnavalsfeesten maar deze waren meestal voor besloten gezelschappen en voor mensen uit de hogere kringen. Het waren gekostumeerde eefstijnen waar men elkaar belachelijk maakte. Zo is het bekend dat Wilhelm van der Hagen aan het begin van de twintigste eeuw in de Rooise herensoos – een besloten gezelschap van de bovenlaag van de bevolking- optrad als Willemke Pap d'n Urste terwijl het huidige volkse Rooise carnaval pas begint in 1958 met Sjef de Leijer als prins Willemke Pap d'n Twidde.

Wilhelm van der Hagen trad begin 1900 op als Prins Willemke Pap d'n urste in het besloten gezelschap van de Rooise herensoos

Herkomst 'Papbuiken' voor Rooise carnavalsvierders

In het Brabants- Bourgondische carnaval is het – in tegenstelling tot in het Limburgs- Rijnlandse carnaval de gewoonte om de inwoners van het dorp of stad te noemen naar een specifiek kenmerk van hen. Zo worden de Tilburgers 'kruikenzeikers' genoemd. Gedoeld wordt daarbij op de urine die zij naar de wolfabrieken meebrachten om de wol te zuiveren. In Schijndel heten de mensen 'hopbellen' hetgeen verwijst naar het Schijndels bier en in Rooi heten de mensen met carnaval 'papbuiken' en later is voor de dames – al dan niet in het kader van de emancipatie – ook het kooswoord 'papbuikinnekes' aan toegevoegd. Uiteraard kon de jeugd niet achterblijven en is met de titel 'papbuikskes' bediend en wat 'papwezens' zijn is voor eigen interpretatie. Misschien zijn het wel carnavalsvierders van wie de partner c.q. partners op wintersport zijn gegaan en zij dus als 'wees' c.q. 'wezens' carnavallen.

Hoewel Rooi in de late middeleeuwen een relatief rijk dorp geweest is met zelfs vrijheidsrechten is deze rijkdom vanaf de 16^e eeuw in rap tempo verdwenen. De oorzaak hiervan ligt primair in de plundertochten in het begin voor de Tachtigjarige Oorlog door of namens de Hertog van Gelre. In de Tachtigjarige Oorlog had Rooi veel te verduren van zowel de Spaanse troepen als van de protestantse opstandelingen. Hun legers plunderden en brandschatten meermaals een dorp als Rooi dat midden in het strijdgebied lag. Tel daarbij nog eens de politieke, godsdienstige en financiële – het dorp moest dubbel zoveel belasting betalen als een dorp boven de rivieren- onderdrukking op, door de Republiek, van meer dan anderhalve eeuw als dorp in Generaliteitsland Brabant. Geen wonder dat men in de 19^e eeuw geen cent meer te maken had. Omliggende dorpen noemden de Rooienaren in de 19^e eeuw 'papbuiken'. Economische statistieken tonen aan dat Rooi het armste dorp was in Oost-Brabant. De arme zandboeren en arbeiders moesten zich met aardappelen en pap in leven zien te houden. Rond 1850 zongen Liempdse koeherders spottend over hun Rooise buren:

'Rokke te tokke

De Rooise bokken

Die komen bij ons

*De **pap** opslokken'*

De pap die de Rooienaren aten was 'brokkenpap', geitenmelk met stukjes brood erin. De arme boeren konden zich geen koe veroorloven en een geit was dan een goedkoop alternatief. Een boer kon wel tot 5 à 6 liter pap per dag naar binnen werken. Geen wonder dat Rooienaren 'papbuiken' genoemd werden. De eerste papbuiken verkleedden zich veelal ook als de arme 19e -eeuwse boeren namelijk met een simpele boerenkiel met zakdoek. Dit was overigens ook een meteen een symbool van gelijkheid: als iedereen zo gekleed gaat is men allen gelijk. Dan geldt 'gelijke monniken gelijke kappen en niet 'kleren maken de man'.

bron: heemkundige kring 'De Oude Vrijheid', werkgroep geschiedenis

Extra informatie op www.oudevrijheid.nl, klik op Rooise Streken

**HEEMKUNDIGE KRING
DE OUDE VRIJHEID
Sint-Oedenrode**